

KNJIŽEVNI PETAK: SMISAO EGZISTENCIJE – 60 GODINA SARTREA NA KNJIŽEVNOM PETKU

MIHAEL VRBANC
Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu
mihaelvranc@gmail.com

Na prvom katu s desne strane – za razliku od zadnjeg puta kada se Sartre spominjao na Književnom petku, a kada je prostor prošaran konstrukcijskim drvenim gredama propuštao ljude kroz sebe kao kroz sito, gore u golubinjaku – nalazi se dugačka prostorija podstavljena plavim tepihom. S jedne strane troje dvokrilnih vratiju, nasuprot zid s visokim prozorima. Stara slika po kojoj se prosulo dvadesetak stolaca raštrkanih na više od metra razmaka na koje su tik do 20 sati posjedali ljudi s maskama i kaputima prebačenima preko koljena. Bijahu to mladi ljudi, uglavnom mlade žene. Uz tucet klikova putem internetske platforme uživali su u ovome događaju uz umijeće gospodina za kamerom postavljenom ispred stola s gostima.

Za glavnim stolom bijahu redom: urednik i voditelj ovog petka doc. dr. sc. Goran Sunajko, profesor estetike s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, dr. sc. Maja Zorica, profesorica s Odsjeka za romanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, dr. sc. Nenad Ivić, također s Odsjeka za romanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Dr. sc. Tomislav Brlek, izvanredni profesor na Katedri za opću povijest književnosti Filozofskog fakulteta, nažalost nije mogao prisustvovati, a ispričan je tek kasnije. Da nije bio ispričan i naveden na popis gostiju, ni po čemu se ne bi dalo zaključiti da među gostima postoji predviđeno mjesto koje je prazno.

Gospođa s radijskim glasom i smaragdno sivim šalom otvorila je večer te nas podsjetila na dvije godišnjice. Od prve je prošlo čak 65 godina, koliki je i vijek neprekinutog trajanja tribine Književnog petka, čiji se prvi petak održao 4. studenog 1955. godine u tadašnjoj Radničkoj biblioteci, danas nam svima poznatoj pod imenom Knjižnica Božidara Adžije. Druga je, naravno, već navedena i u naslovu, 60. godišnjica dolaska Jean-Paula Sartrea u Zagreb i njegova prisustvovanja na Književnom petku zahvaljujući DHK-u na čiji se poziv odazvao.

Riječ je prepuštena Goranu Sunajku.

Počinja opušteno, ustanovljujući kako zaista nije mogao biti bolji trenutak za održavanje tribine na temu egzistencije i svih pojmova koji iz nje proizlaze, uzimajući u obzir COVID-19 pandemiju i ostale pretkazatelje i pokazatelje krize današnjeg vremena. Uz to, razlog je za održavanje tribine i obljetnica koja se, kaže Sunajko, mora održati, jer, kako to obično biva, ako se ne održi, ona odlazi u zaborav. Pokušali su je oteti zaboravu.

Takve otmice najbolje se izvode prisjećanjem, što je Sunajko izvrsno napravio pročitavši nekoliko naslova tadašnjih novina te tako nama, mlađoj generaciji, ali i samoj tribini, predstavio prijeko potreban kontekst tadašnjeg vremena. Bilo je to uistinu doba velikih svjetskih previranja. Unatoč takvom stanju, naša književna ljevica uspijeva dovesti Sartrea u Zagreb, tada ne samo izrazito slavnog filozofa nego također velike i osebuje javne ličnosti.

No teško je uspoređivati tadašnje i današnje vrijeme. Razdoblje kulture sa svojim svojstvima bitno se promijenilo. Danas se, sa satiričnim i žalosnim uzdahom, na javne tribine zovu razni Petersoni, govori Ivić, a pogledi i zanimanja javnosti svoju pozornost poklanjaju izvedbama provincijalnih mađioničara i drugih Žižeka. Stoga, predočujući razliku potrebno je malo, kako kaže, arheologije, da bismo si približili Sartrea.

Imao sam priliku čuti riječi hvale o Iviću i njegovu radu. I zaista, vrhunski teoretičar književnosti sigurno i vidno samopouzdan pleše kroz prisustvo intelektualnih povijesnih događaja francuskoga govornog područja ne samo dvadesetog već i prijašnjih stoljeća, ne učinivši nijedan krivi korak, zadržavajući na sebi pomnu pažnju. Ivić, inače i sam prevoditelj, ukazuje kako su u to doba prevoditelji učinili veliku medvjedu uslugu recepciji Sartrea na ovim područjima, zaključujući gotovo citatno kako „to samo govori o tome koliko je prevođenje prevažan posao da bi se prepustio prevoditeljima”. Jedini tekst koji vrijedi kao prijevod, razabirući i egzemplarno ga izdvajajući, jest, ističe Ivić, Ujevićev prijevod *Mučnine*. Sve su to pokazatelji francuske tradicije u kojoj su lijepa riječ i pisanje povezani s filozofskim mišljenjem. Za primjer možemo uzeti jednog Derridu, koji je i sam za sebe govorio kako je književnik zalutao među filozofe ili obratno.

Sartre je ne samo predstavnik takve tradicije nego je i sam bio dio dugačke povijesne niti francuskih intelektualaca, po kojoj mu prethode jedan Voltaire, Victor Hugo, Émile Zola te na koncu Sartre – kao jedan od zadnjih velikih, veli Ivić, *ljudi statuta* kakvih danas više nema, koji je svojom veličinom zasigurno bacio svojevrsnu sjenu što se nadvila nad sve nadolazeće generacije intelektualaca.

Jugoslavija je bila specifično mjesto u to vrijeme, balansirajući na međi svjetova, između Istoka i Zapada, nečega željenog i pogrešno ispalog, socijalizma i kapitalizma. U takvu situaciju, za njega izrazito zanimljivu, dolazi Sartre. Konkretno, zanima ga odnos naših pisaca prema autocenzuri. Stanje našeg literarnog svijeta koji je, unatoč možda drugačijem mišljenju književnih povjesničara, tek okrnut sorealizmom kao karakternom odrednicom.

Sunajko skreće pozornost na tada aktualno stanje stvari, a to je Sartreov odnos s Althusserom koji je nasljednik kasnog Marxa, pripadnik struje znanstvenog marksizma koji je polazio od znanstvene metode. Sartre to nije htio, navodi Sunajko. Tito za njega predstavlja jedan subjektivizam koji stoji kao prepreka i Istoku i Zapadu, gdje se svijet daje kao objektivan, kao što se kao objektivna daje i znanost. Zato je Sartre tada Jugoslaviju vidio kao na međi. Također, bio je upoznat sa situacijom te, ono što je danas nama nezamislivo, čitao pisce s ovoga prostora, čitao Tita, čitao Kardelja, čitao Božu Popovića.

Sartre je bio jedini filozof dvadesetog stoljeća, nastavlja Sunajko, u kojem se preklapaju tri temeljne filozofske struje toga doba, a to su fenomenologija, egzistencijalizam i marksizam. Prednost je za Sartrea bila ta što je mogao uzeti iz svega ono što mu je bilo potrebno, no loša je stvar bila ta što navedene filozofske struje jedna drugu ne podnose.

Predstavivši ključ u kojemu je mišljen Sartre i dajući riječ Zorici, Ivić se ubacio i dobro zapazio, kao teoretičar književnosti pomalo tjerajući vodu na svoj mlin, no nipošto ne bacajući Sartrea u drugi kontekst niti premještajući diskurs u polje književnosti, već ga, naprotiv, približavajući cjelovitijem shvaćanju, da Sartre uistinu jest u intelektualnom smislu široka ličnost. To dokazuje i činjenica da je potrebno čak tri stručnjaka da bi se prikazalo kakav je Sartre uistinu bio. Dakle, svaki ključ ima svoju bravu, a to je literatura, istaknuo je Ivić i dodao da je svaka Sartreova filozofija popraćena literaturom. Sartre kazuje na kraju svoje knjige *Bitak i ništa* kako je čovjek beskorisna strast, *une passion inutile*. Čovjek je zapravo literatura. Jer literatura jest beskorisna strast.

Sartre je uistinu bio velika figura na tadašnjoj intelektualnoj sceni te su se svi, na ovaj ili onaj način, morali odrediti spram njega i njegova mišljenja, pozitivno ili negativno. Jednostavno ga je bilo nemoguće zaobići, kazuje Zorica zaigrano premećući prstenje i nakit na rukama. Naravno da na Sartrea kao književnika izuzetno djeluje filozofija; *Mučnina*, izdana već 1938. godine, prvotno se trebala zvati *Melankolijom*, no imajući u sebi filozofski oštiju podlogu egzistencijalizma, Sartre se odlučuje preimenovati je u *Mučninu*. Tijekom studija, nastavlja Zorica,

Sartre se uglavnom radi komparativno s Camusom. Običava se reći da je potonji više književnik, a manje filozof, dok je Sartre više filozof, a manje književnik. U Sartreovoj autobiografiji *Riječi* vidimo kako su za njega postojale samo dvije stvari, a to su čitanje i pisanje. On zna kako je pisanje za njega potreba i sudbina, ističe Zorica. Tako ne samo da je stvorio totalnog intelektualca nego je postao i egzemplarna figura – sinonim za određenu vrstu pojave specifičnog intelektualca.

Sartre je i danas izrazito pomodan te svojim mišljenjem pripadan i blizak današnjem vremenu. On postaje svojevrсна konceptualna osnova za jedan dio francuske tradicije, kako za intelektualce kao što su Bourdieu i Foucault, koji su se također okretali prema Sartreu, pa tako i preko recentnih autora i LGBTQ studija. Iako je možda teško zamislivo, nastavlja Zorica, kako Sartre može biti neka početna točka suvremenog mišljenja, on uistinu jest posve aktualan. Tako danas, kada Didier Eribon kuje izraz *coming out*, iako je vidno njegovo pomicanje pozornosti prema spektru problema LGBTQ populacije, on i dalje konceptualno pripada Sartreovu nasljeđu. To je jedan od sjajnih pokazatelja Sartreova njuha za kulturu i njezinu bitnu strukturalnu problematiku; unatoč tome što je pisao polovinom prošlog stoljeća, i dalje pogađa te je i dalje relevantan današnjem vremenu.

Prođe tako malo više od trećine vremena i ostalo se nastavlja istim tijekom prema kraju. Tribina bijaše sat i pol dugačka, no prođe u trenu. Gosti su se izmjenjivali i spiali svoje znanje u čast Sartreu i njegovu dolasku u ovaj grad, u ovaj prostor, među ove ljude prije 60 godina. Nema smisla raditi transkripciju. Takva bi nužno morala, u obliku prikaza, biti i duža zbog autorove interpretativne slobode. Srećom, snimka ovog Književnog petka, kao uostalom i mnogih drugih, dostupna je na internetu. A to je svakako veliko nasljeđe što ga za sobom ostavlja Književni petak za nas, ali i za nadolazeće generacije.

Oni pak, koji u oživljavanju pisane riječi pronalaze ugodu, na veliku žalost i čuđenje, neće pronaći mnogo pisanog materijala o spomenutoj večeri. Kako li je to moguće da je takav događaj prošao tek slabo okrnut perima naših intelektualaca tog doba? O tome više na nekom drugom mjestu.